

67-72-37/1
25.08.2020р.

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ 35.052.010
у Національному університеті «Львівська політехніка»
д. пед. н., професору Муқан Н.В.

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, професора кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Білавич Галини Василівни на дисертаційне дослідження
Сливки Богдана Степановича «Розвиток християнської моралі
дошкільників засобами пастирської діяльності в Україні наприкінці ХХ –
початку ХХІ століття», представленого на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01
Освіта / Педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Моральний захист дітей та юнацтва належить до актуальних проблем ХХІ сторіччя, шляхи розв'язання яких можна знайти, окрім іншого, у тісній взаємодії сім'ї, школи, громадськості та церкви щодо морального виховання юного покоління. Проблема опанування нормами моралі надзвичайно важлива в дошкільному віці. Еволюційному поступові дошкільного виховання в Україні властиві процеси становлення, розвитку та вдосконалення впродовж різних історичних періодів. За доби незалежності України наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя набули соціокультурного контексту питання формування християнської моралі, активізація пастирського служіння, розширення сфери душпастирської функції тощо. У цьому контексті актуального значення набуває розвиток нової перспективної галузі педагогічної науки - педагогічної пастирології (пастирської педагогіки), зокрема дошкільної пастирології, яка досягає педагогічних цілей засобами пастирської діяльності. На жаль, більшість офіційних педагогічних джерел, зокрема підручники з педагогіки, часто ігнорують наявність і можливості пастирської педагогіки, у системі дошкільної освіти України на рівні освітянських документів та науково-педагогічних досліджень не приділяється належна увага такій важливій та актуальній проблемі, як розвиток християнської моралі та ролі священнослужителя у становленні духовності особистості дошкільника. Виконаний здобувачем аналіз науково-теоретичних джерел за обраною темою засвідчив, що як окрема педагогічна

2

проблема розвитку християнської моралі дошкільників наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття засобами пастирської діяльності системно й комплексно не досліджувалась.

Тема дисертаційного дослідження Сливки Б. С. відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертація виконана в межах науково-дослідницької роботи «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U004108). Тему роботи затверджено (протокол № 4 від 12.10.2016) та уточнена (протокол №12/19 від 03.09.2019) Вченою радою Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка».

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертант проаналізував теоретичні засади розвитку християнської моралі дошкільників; обґрунтував періодизацію розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності в контексті основних чинників досліджуваного періоду; узагальнив історичний досвід розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності та окреслив можливості його творчого використання в процесі розвитку християнської моралі дошкільників як інтеграції світського та релігійного компонентів для забезпечення цілісності розвитку моральності дошкільника.

Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна робота Сливки Б. С. є комплексним педагогічним дослідженням, у якому на міждисциплінарному рівні на основі цілісного і системного ретроспективного аналізу розкрито генезу й особливості розвитку християнської моралі дошкільників впродовж кінця ХХ – на початку ХХІ сторіччя як педагогічного явища; зокрема, уперше схарактеризовано проблему розвитку християнської моралі дошкільників у контексті пастирської педагогіки та окреслено її можливості у моральному розвитку дошкільників; проаналізовано трансформацію пастирської діяльності в контексті християнської моралі тощо; розроблено періодизацію розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності у вітчизняному освітньому просторі протягом досліджуваного періоду з урахуванням особливостей освітнього й релігійного розвитку суспільства у вказаний час (пропедевтичний до 1991 р. включно, перехідний (1992-1995 рр.), установчий (1996-2005 рр.), державницький (2005-2013 рр.) та інтегральний (2014-2017 рр.). Дисертант не тільки виявив тенденції

розвитку теорії та практики формування християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності (звернення до християнських моральних цінностей і поступове посилення їхньої ролі в освіті та вихованні дошкільників; інтеграція дошкільної та пастирської педагогіки у їх розвитку; зближення методологій пастирської і дошкільної педагогіки; розвиток міждисциплінарності у розвитку християнської моралі дошкільників; послаблення соціальних компетентностей юного покоління; зближення змісту світських і конфесійних програм дошкільної освіти і виховання), а й окреслив можливості використання досвіду пастирської діяльності у процесі розвитку християнської моралі дошкільників як інтеграції світського та релігійного компонентів для забезпечення цілісності розвитку моральності дошкільника.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Сливки Богдана Степановича є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази (251 найменування, з них – 14 іноземними мовами) уможливили виокремлення обґрунтованих суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано 4 завдання дослідження. Аналіз зазначених джерел і використання низки теоретичних та емпіричних методів уможливили дисертантові реалізувати мету дослідження – на основі цілісного і системного ретроспективного аналізу розкрити особливості розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя та розробити методичні рекомендації щодо використання історико-педагогічного досвіду за сучасних умов. Здобуті дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність наукової траєкторії дослідження. Дисертацію виконано на належному науковому рівні: її автор володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, цілком відображає зміст дисертації та висвітлює істотні її аспекти та основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю Сливки Б. С. у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Наукові напрацювання Сливки Богдана Степановича є важливими для розвитку української педагогічної науки, вони становлять теоретичну і методичну базу для подальших досліджень проблем загальної педагогіки,

історії педагогіки, професійної педагогіки, а особливо пастирської дошкільної педагогіки (дошкільної пастирології) як галузі педагогічної науки тощо. Основні результати дослідження впроваджено в роботу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01-15103/1470 від 09.10.2017), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка №151 від 02.04.2018), Відділу освіти Перемишлянської районної державної адміністрації Львівської області (довідка № 653 від 24.04.2018), Запорізького національного університету (довідка № 01.01.-13/45 від 06.06.2018), Львівського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка № 05/21 від 26.10.2018).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Здобуті результати дослідження мають теоретичне спрямування та є практично значущими, позаяк можуть бути використані в педагогічній пастирології та дошкільній педагогіці, зокрема в процесі підготовки майбутніх педагогів системи дошкільної освіти під час читання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Соціальна робота», спецкурсів і спецсеминарів загальнопедагогічного, історико-педагогічного або методичного спрямування, для підготовки відповідних навчальних програм, підручників і посібників тощо. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає, окрім іншого, і в тому, що розроблені науково-методичні рекомендації можуть використовувати вихователі закладів дошкільної освіти, інститути підвищення кваліфікації педагогів, дитячі організації при церквах, викладачі та студенти вишів, зокрема педагогічних та духовних семінарій.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором, значною мірою забезпечуються логічною структурою роботи, яка відповідає розв'язанню поставлених завдань дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади розвитку християнської моралі дошкільників» Сливка Б. С. глибоко проаналізував проблему формування християнської моралі в контексті педагогічного дослідження, виявив спільне і відмінне у світському та конфесійному моральному вихованні, висвітлив основи пастирської педагогіки та її можливості в моральному розвитку особистості. Здобувач схарактеризував ключові поняття дослідження (мораль, норми моралі, моральність особистості, мораль і релігія, мораль

християнська, моральні цінності: світські і християнські, спільне і різне в моралі світській та християнській, моральне виховання: світське і релігійне, дитинство, дошкільник, вікові особливості дошкільника, періодизація дошкільного віку, особливості формування моралі та християнської моралі дошкільника тощо).

Обґрунтовуючи пастирологію (пастирське богослів'я) як сукупність деяких розділів наукових дисциплін, богослів'я, які присвячені розкриттю вчення Церкви у позабогослужбовій діяльності на всіх етапах розвитку людства, автор слушно стверджує, що педагогічна пастирологія (пастирська педагогіка) має бути галуззю педагогічної науки, яка досягає педагогічних цілей засобами пастирської діяльності. Саме священнослужитель обґрунтовує потребу свого діяння, стимулює процеси усвідомлення буття дитиною в навколишньому світі. Сливка Б. С. увиразнює складність педагогічної пастирології, що викликана багатьма причинами, серед яких і не повністю сформований світогляд, відсутність спеціальних окремих програм пастирського богослів'я для дошкільників, здобувачів вищої освіти. За допомогою рисунка 1.3 увиразнено розвиток християнської моралі дошкільника засобами пастирської діяльності як педагогічну проблему, висвітлено основи пастирської педагогіки, яка є галуззю педагогічної науки, що досягає педагогічних цілей засобами пастирської діяльності.

У другому розділі «Впровадження пастирської діяльності у процес розвитку християнської моралі дошкільників» автор проаналізував трансформацію пастирської діяльності (методологія, психологія, педагогіка) у контексті християнської моралі наприкінці ХХ – початку ХХІ століття, висвітлив розвиток педагогічних концепцій та засобів формування християнської моралі за досліджуваного періоду.

На основі схарактеризованих особливостей досліджуваного періоду в контексті розвитку церковного життя в Україні та дошкільної освіти й виховання здобувач обґрунтував періодизацію розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності в контексті основних чинників досліджуваного періоду, до прикладу.

Провідними у пастирології щодо розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності, як наголошує автор, є християнська психологія як співпраця християнства з науковою психологією на чолі з віруючими християнськими психологами та педагогічна пастирологія у ранньому моральному вихованні дитини, якою охоплено чимало важливих наукових дисциплін. Дисертант переконливо довів, що, як засвідчує історичний досвід, формування християнської моралі дошкільників ефективно забезпечується засобами мистецтва, музики, художньої

діяльності, медіа, періодики для дітей, художньої літератури, казки, ігор, театралізації, народної педагогіки, фольклору, мультиплікації тощо.

У третьому розділі «Узагальнення історичного досвіду розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності та можливості його використання на сучасному етапі» автор глибоко висвітлює тенденції розвитку теорії та практики розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності, з-поміж яких найбільш ефективними є такі напрями використання історичного досвіду розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності: інтеграція змісту, форм і методів світської та пастирської діяльності у розвитку християнської моралі дошкільників; спільні заходи та поєднання світських і конфесійних засобів у розвитку християнської моралі дошкільників, інтеграція на рівні кадрового забезпечення як підготовка до спільної діяльності пастиря та вихователя закладу дошкільної освіти тощо.

Здобувач визначив перспективні напрями розвитку християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності, окреслив можливості творчого використання досвіду пастирської діяльності формування християнської моралі дошкільників як інтеграцію світського та релігійного компонентів для забезпечення цілісності розвитку моральності дошкільників. Цінними є розроблені методичні рекомендації щодо спільної діяльності пастиря, сім'ї та закладу дошкільної освіти в розвитку моралі дошкільників.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих Сливкою Б. С. результатів, наголосимо на деяких дискусійних положеннях, а також висловимо окремі побажання:

1. Обґрунтовуючи наукову новизну здобутих результатів, автор зазначає, що в науковий обіг було «введено нові дані, факти, теоретичні ідеї». Вважаємо, що доцільно було б їх конкретизувати.

2. У дисертації автором окреслено хронологічні межі дослідження. На нашу думку, вибір верхньої межі дослідження, яка датується 2017 р. у зв'язку із розробкою Програми розвитку дитини «Українське дошкілля», потрібно переконливіше обґрунтувати.

3. Заслуговує на схвалення авторський аналіз теорії пастирської діяльності, однак робота тільки виграла б, якби здобувач навів приклади з практичного досвіду пастирської праці, презентуючи реальні приклади діяльності священників.

4. Вважаємо, що поліконфесійний аспект пастирської діяльності залишився поза увагою дисертанта. Зміст роботи ще більше збагатився, якби автор висвітлював досвід діяльності Української греко-католицької церкви

(УГКЦ) щодо розвитку християнської моралі дошкільників, проаналізував дошкілля, створене чернечими орденами, особливо СС Василіянами, увиразнив теоретичні надбання А. Шептицького, його опіку над українським дошкіллям; висвітлив душпастирську діяльність священиків УГКЦ наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст., новітні форми та методи діяльності УГКЦ, діяльність приватних католицьких закладів дошкільної освіти, катехитичних центрів; катехизацію батьків, подружніх пар, інші форми християнського просвітництва; створення простору для дітей при церквах; діяльність приватних дошкільних закладів на ниві виховання християнської моралі (до прикладу, у Львові діє низка християнських дитсадків при церквах, а також в Івано-Франківську, Коломиї, Тернополі, Рівному, інших містах), християнських центрів розвитку дошкільників (Київ), гуртків християнської етики тощо). Доповнило б роботу і вкраплення інформації про досвід діяльності Римо-католицької церкви (РКЦ) в Україні щодо формування християнської моралі дітей у дошкіллі. Ця діяльність УГКЦ та РКЦ має дещо інші тенденції, але глибокі та багаті традиції.

5. Доцільно було б відобразити специфіку підготовки пастирів до роботи з дошкільниками. У цьому контексті вартувало проаналізувати навчальні плани закладів, які готують православних священиків, показати місце в цій фаховій підготовці набуття відповідних компетентностей, які допоможуть у подальшому формувати християнську мораль дітей дошкільного віку. Доречно, приміром, проаналізувати навчальний план Київської православної богословської академії (у ньому, до слова, представлено обмежене коло професійно спрямованих у контексті дисертаційної проблеми дисциплін, спрямованих на підготовку пастирів до такої діяльності: педагогіка – 30 год; психологія – 30 год) та інших закладів освіти.

6. Робота не позбавлена окремих огріхів технічного та стилістичного характеру.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

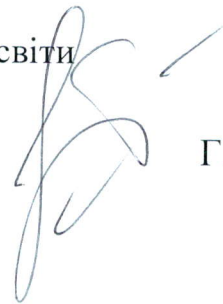
Основні результати дослідження оприлюднено у 16 публікаціях: 3 розділи у колективних монографіях; 4 статті у виданнях, включених до наукометричних баз даних (серед них 2 – у виданнях, що водночас належать до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття – у періодичному фаховому виданні іншої держави); 2 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття в іншому виданні; 6 праць апробаційного характеру.

Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Сливки Богдана Степановича «Розвиток християнської моралі дошкільників засобами пастирської діяльності в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ століття» є завершеним, самостійним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки й практики. Дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор Сливка Богдан Степанович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Г. В. Білавич

